

Dr hab. Ewa Nowak-Teter

Lublin, 26 czerwca 2023 r.

Zakład Dziennikarstwa

Wydział Politologii UMCS w Lublinie

Recenzja rozprawy doktorskiej przygotowanej przez mgr Nikolę Starzec, pt. *Medialny wizerunek migracji poakcesyjnych na Opolszczyźnie – analiza dyskursu prasowego*

Przedmiotem rozprawy jest wizerunek migracji poakcesyjnych przedstawiany w prasie regionalnej województwa opolskiego zestawiony z obrazem tych migracji prezentowanym w prasie ogólnopolskiej oraz skonfrontowany ze wskaźnikami opisującymi stan faktyczny tego zjawiska. Wybór tematu i przedmiotu pracy należy uznać za trafny z punktu widzenia jego aktualności oraz społeczno-politycznej istotności. Problem migracji należy obecnie do kluczowych problemów globalnych oraz regionalnych. Natomiast sposoby prezentacji zjawisk społecznych i politycznych determinują postawy i zachowania społeczne w stopniu większym niż kiedykolwiek, jeśli weźmiemy pod uwagę połączone oddziaływanie mediów tradycyjnych i nowych. Zaletą pracy jest więc przemyślana decyzja co do wyboru przedmiotu analiz, ale także zastosowanie odpowiednich narzędzi teoretycznych i analitycznych. Innowacyjność i wkład przedmiotowych badań w rozwój nauki należy określić jako wykorzystanie 'starych teorii' w nowy sposób oraz połączenie wielu podejść, teorii i metod w celu stworzenia kompleksowego modelu badawczego służącego charakterystyce zjawisk o kluczowym społecznym znaczeniu.

Rozprawa opiera się na prawidłowej strukturze obejmującej część teoretyczną, faktograficzną i empiryczną. Zachowano właściwe proporcje między nimi, gdzie część empiryczna obejmuje prawie połowę pracy. Dostyc nietykowa jest jednak kolejność rozdziałów, gdzie jako pierwszy zamieszczono rozdział metodologiczny oraz przedstawiono problem, cele i hipotezy badawcze, a powinny one wynikać z przyjętego w rozprawie podejścia teoretycznego oraz zaproponowanych koncepcji i ich operacjonalizacji. Inaczej mówiąc, problem badawczy, cele, hipotezy oraz przyjęte metody powinny być konsekwencją wykorzystanych teorii i istniejących luk badawczych. Co prawda, Autorka wraca do tych zagadnień w rozdziale drugim, ale wydaje się, że bardziej czytelny i logiczny byłby układ, w którym rozdział teoretyczny byłby zamieszczony jako pierwszy. Być może wynika z tego także problem wykorzystania analizy dyskursu, jako kluczowej metody badawczej, która jest tylko

częściowo spójna z pozostałymi metodami, w sensie tradycji badawczych w zakresie *agenda-setting*, *framing* i *priming*. Co prawda, Autorka wskazała analizę dyskursu jako podrzędną w stosunku do analizy zawartości, ale brakuje w tym zakresie szczegółowego uzasadnienia (np. bardziej szczegółowego wyjaśnienia do Schematu 1, s. 55).

Doktorantka prawidłowo sformułowała hipotezy i pytania badawcze, Co ważne, nie są one banalne jak często się zdarza, ale dotyczą faktycznie istniejącego problemu badawczego, zostały przygotowane w sposób przemyślany i kompetentny. Pozytywnie oceniam także koncentrację w pierwszej kolejności na hipotezach, a następnie na pytaniach, które są mocno osadzone w problemie badawczym wyrażonym w tychże hipotezach.

Zastrzeżenia można mieć jednak co do rozłączności poszczególnych części pracy. Zawartość podrozdziału 2.1. jest tylko częściowo zgodna z jego tytułem: Miejsce i znaczenie dyskursu w procesie komunikacji, ponieważ sugeruje on rozważania teoretyczne, a zawiera on w dużej części problemy metodologiczne, w tym dotyczące analizy dyskursu i analizy zawartości, a to rozdział pierwszy jest w założeniu rozdziałem metodologicznym.

Doktorantka wypracowała i zastosowała bogaty model analizy oparty na kilku teoriach i wielu metodach badawczych, w tym ilościowych i jakościowych. Umiejętnie połączono teorie z zakresu nauk o polityce oraz nauk o komunikacji i mediach, w tym komunikacji politycznej. W szczególności Autorka uwzględnia najważniejsze teorie migracji oraz teorie efektów mediów, związane z kreowaniem wizerunku medialnego, prezentuje ich cechy charakterystyczne, dokonuje podsumowań i samodzielnie wyciąga wnioski. Autorka prawidłowo stosuje krytyczną analizę literatury przedmiotu, wnikliwie analizuje poszczególne pojęcia i definicje, proponuje także własne ujęcia i ich uzasadnienia.

W szczególności szczegółowo i kompetentnie scharakteryzowano kluczową teorię ustanawiania agendy oraz koncepcję budowania agendy (*agenda-building*). Nie jest to takie częste w literaturze przedmiotu, ponieważ niekiedy *agenda-setting* jest mylona z *agenda-building* lub błędnie interpretowana. Bardzo poważną zaletą jest także uwzględnienie czynników świata rzeczywistego w modelu badawczym, to jest zestawienie wizerunku migracji zawartego w materiałach medialnych z danymi statystycznymi oraz porównanie obrazów, które dają te dwa rodzaje danych. Autorka słusznie wiąże pojęcie wizerunku ze pojęciem stereotypu, jest to szczególnie trafne podejście w kontekście wizerunku migracji, w ramach których stereotypy narodowościowe i etniczne odgrywają istotną rolę.

Na uwagę zasługuje także wyczerpujące i szczegółowe przedstawienie klasyfikacji migracji oraz czynników determinujących migracje. Jest to z pewnością bardzo wartościowa część pracy, w tym w znaczeniu merytorycznym, źródłowym i dydaktycznym.

Do słabszych stron teoretycznej części rozprawy należą rozważania teoretyczne dotyczące pojemności agendy, które wymagają aktualizacji, ponieważ obecnie to internet i media społecznościowe są głównym źródłem informacji dla większości użytkowników, a Autorka wspomina w tym kontekście tylko o prasie i telewizji (s. 31). W szczególności należy brak pod uwagę fakt, że obecnie agenda medialna i publiczna zmieniają się w sposób bardziej dynamiczny (Camargo, 2021). Wątpliwości może budzić także konceptualizacja „istotności atrybutów” (s. 71), gdzie Autorka stwierdza: „Istotność atrybutów została skonceptualizowana w dwóch wymiarach: rzeczowym (poprzez ramy interpretacyjne) oraz emocjonalnym (narracja przekazu)”. Stwierdzenie to jest niejasne i wprowadza niezrozumiałość, czy sztuczną dystynkcję między rzeczowością a emocjonalnością oraz ramami i narracją (ramy mogą być oparte zarówno na wymiarze rzeczowym, jak i emocjonalnym (m. in. Atheide, 2002; Lecheler, Bos i Vliegenthart, 2015) i są odzwierciedlane w narracji wiadomości).

Widoczny jest także pewien problem z selekcją i syntezą rozważań teoretycznych. Autorka zbyt ‘daleko’ i głęboko sięga definiując niektóre pojęcia (s. 55-56 i nast.; rozdrobnienie, ‘rozwodnienie’ rozważań). Na przykład definiując pojęcie *agenda-building* sięga do nauk o komunikacji i mediach oraz do historii komunikacji (np. Acta Diurna, wynalezienie druku itd.), zamiast skoncentrować się na przedmiocie analizy i istocie *agenda-building*. Pojęcia wyjściowe związane z tymi naukami należało zdefiniować we wcześniejszych częściach pracy.

Podsumowując należy jednak stwierdzić, że rozprawa charakteryzuje się wysokim stopniem zaawansowania teoretycznego. Autorka umiejętnie porusza się wśród podejść teoretycznych i w sposób kompetentny dokonuje charakterystyki i analizy tych podejść. Nie tylko relacjonuje poszczególne teorie, ale wskazuje na powiązania między nimi i wyciąga wnioski.

Autorka umiejętnie łączy w pracy teorie i podejścia politologiczne i medioznawcze. Podejmuje także wyzwanie **łączenia metod jakościowych i ilościowych** właściwych tym podejściom w zaproponowanym modelu analitycznym. Zadanie to można uznać za w większości dobrze zrealizowane, chociaż można także mieć wątpliwości co do **prawidłowości i uzasadnienia** analizy dyskursu oraz analizy zawartości, zwłaszcza w formie ilościowej. Brakuje

w tym zakresie odpowiedniego uzasadnienia co do idei i sposobu triangulacji tych metod. W przypadku analizy zawartości prasy ze względu na *agenda-building* brakuje czytelnego, tabelarycznego zestawienia tematycznej struktury przekazów medialnych. Autorka koncentruje się na pozytywnej – negatywnej ocenie migracji i migrantów, co charakteryzuje wizerunek migracji, ale w mniejszym stopniu eksponuje kwestie, na których ten wizerunek się opiera. Podobnie, brakuje czytelnego tabelarycznego zestawienia zastosowanych ram interpretacyjnych. W modelu analizy ram interpretacyjnych Autorka wykorzystuje pięć ram ustalonych na podstawie literatury przedmiotu oraz jedną tzw. autorską (rama współpracy), wyjaśniając jedynie, że jest to propozycja jej samej. Natomiast nie wyjaśnia w jaki sposób wyodrębniła tę ramę, czy może nastąpiło to w wyniku obserwacji materiału empirycznego, czy na drodze innych ustaleń. Korzystne dla opracowania byłoby lepsze uzasadnienie zarówno dla ram wyodrębnionych na podstawie teorii (*concept driven*) oraz ram zaproponowanych 'oddolnie' przez badacza (*empirically driven*; Schreier, 2014).

Również model analizy *priming* jest nie do końca przekonujący (s. 218). W *priming* chodzi nie tyle o ekspozycję tematu, co raczej (migracje w tym przypadku) o perspektywę stosowaną do oceny kwestii poruszanych w sferze publicznej. Dzieła dotyczące tego zjawiska podkreślają znaczenie tzw. dominującej perspektywy (problemu politycznego w danym czasie) jako podstawy oceny sytuacji politycznej. Inaczej mówiąc *priming* obejmuje identyfikację kluczowych problemów lub zjawisk, służących jako perspektywa i kryterium oceny sytuacji politycznej (Iyengar i Kinder, 1987; Lee, 2010; Nowak-Teter, 2020). Badania *priming* pierwotnie wykorzystywały eksperymenty, jednak spotyka się również badania z wykorzystaniem analizy zawartości. Analizy *priming* wiążą się z wyzwaniem teoretycznymi, ponieważ sposób rozumienia tego pojęcia w literaturze nie jest jednolity. Jednak wydaje się, że zastosowanie stopnia ekspozycji danego materiału medialnego, jako narzędzia analizy *priming*, prowadzi do zbyt dużych uproszczeń. Ekspozycja materiałów i tematów może być w tym względzie ważnym elementem, ale niewystarczającym dla ustalenia jaki problem jest w danym czasie kluczowym kryterium oceny sytuacji politycznej. A zatem rozważania dotyczące migracji jako tematu pierwszoplanowego (*priming* wg Autorki) nie są najbardziej trafionym, ale akceptowalnym pomysłem. Ten problem metodologiczny może wynikać z niedostatków części teoretycznej rozprawy, gdzie *priming* nie został dostatecznie jasno i przekonująco zdefiniowany (s. 85). Podobnie, nie można zgodzić się ze stwierdzeniem, że ramę można traktować jako atrybut danego przedmiotu. Klasyczne opracowanie Maxwella McCombsa

(2008) definiuje atrybuty (drugi poziom *agenda-setting*) jako elementy ram interpretacyjnych (atrybuty składają się na ramy). Natomiast zaakceptować należy pomysł Autorki dotyczący łączenia ram interpretacyjnych oraz ich łącznego identyfikowania w ramach jednostek analizy, ponieważ współczesne wiadomości zazwyczaj charakteryzują się wielowątkowością i wielowymiarowością i ograniczanie wyników do jednej ramy mogłoby być zabiegiem sztucznym i nie oddającym ich charakterystyki.

Kluczową zaletą **części badawczej** jest opracowanie bogatego modelu analitycznego oraz włączenie wielu czynników i wskaźników analizowanych zjawisk (kilkaset wskaźników i wieloetapowy model analizy), w tym także wspomniane połączenie podejścia ilościowego i jakościowego, co wymaga wysokich kompetencji nawet od doświadczonych badaczy. Doktorantka podjęła właściwe decyzje dotyczące doboru próby. Choć badany materiał empiryczny pochodził ze stosunkowo krótkich okresów, to jednak dobrano podobne lub porównywalne zakresy materiałów dla poszczególnych okresów, co dowodzi podjęcia przemyślanych decyzji metodologicznych. Brakuje jednak podania liczby jednostek analizy we wstępie, co dałoby kompletny obraz badań już na początkowym etapie zapoznawania się z zawartością pracy.

Także część badawcza (wyniki analiz) byłaby łatwiejsza w odbiorze, gdyby Doktorantka w większym stopniu skupiła się na bardziej syntetycznym podejściu do wyników analizy oraz zaprezentowaniu głównie wybranych, kluczowych wniosków (np. podrozdział 4.1.; wywód jest bardzo rozbudowany, Autorka miejscami gubi wątek). Choć należy docenić, że Autorka podjęła się zadania analizy szerokiego zestawu czynników, to jednak można się zastanawiać, czy na pewno poradziła sobie z wyciąganiem wniosków wynikających z badania wszystkich tych czynników. Niektóre zestawienia są bardzo użyteczne, np. należy do nich Tab. 45. Syntetyczne zestawienia zmiennych poddanych analizie ilościowej w prasie regionalnej krajowej (s. 278), która zawiera kluczowe wyniki i prezentuje spójne wnioski obejmujące prasę regionalną i krajową, co dowodzi wiarygodności przeprowadzonych badań. Natomiast zdecydowanie brakuje w tym zestawieniu wspomnianego już ilościowego zestawienia listy tematów szczegółowych w ramach tematu migracji poruszanych przez prasę regionalną i krajową. Niektóre analizy pod zestawieniami są bardzo rozbudowane, a inne zbyt ogólnikowe. Na przykład analiza pod Tab. 10. Ilość materiałów prasowych w „NTO”, „GW”, w tym „GW Opole” i „Rz” w przyjętych okresach analizy (s. 200), jest zbyt ogólna, należało wskazać konkretne liczby.

W zakończeniu występują pewne niejasności w zakresie odpowiedzi na pytania badawcze, których brzmienie zostało przytoczone, a bezpośrednio pod ich zawartością brakuje odpowiedzi na nie. Autorka w zakończeniu oraz w innych częściach pracy dokonuje samooceny deklarując, że w pełni zrealizowała cele badawcze, tymczasem wydaje się, że ocena a taka powinna być domeną recenzentów i uczonych oraz wynikać z samej zawartości i sposobu prezentacji wyników. Także we wstępie do pracy można znaleźć stwierdzenie, że praca wnosi wkład do studiów nad migracjami, polityką rozwoju oraz badań związanych z analizą dyskursu i kreacją wizerunku. Co jest oczywiście prawdą, natomiast w kolejnym zdaniu powinno znaleźć się bezpośrednie uzasadnienie dla tego stwierdzenia.

W rozprawie **wykorzystano szeroki zakres literatury i źródeł**, w tym kluczowe pozycje tworzące podstawy przedmiotu analiz. Dotyczy to zarówno problematyki migracyjnej jak teorii efektów mediów i analizy dyskursu. Należy docenić szeroki zakres i bardzo dobry dobór literatury w tym źródeł anglojęzycznych oraz fakt, że Autorka jednocześnie nie pomija polskiego dorobku. Doktorantka uwzględnia także aktualne źródła danych faktograficznych i statystycznych, które tworzą kontekst poruszanych problemów, prawidłowo wyciąga wnioski i zestawia własne wyniki z danymi wtórnymi uzyskanymi z wiarygodnych źródeł. Struktura bibliografii jest prawidłowa, uszczegółowiona i uwzględnia odpowiednie kategorie literatury i źródeł. We wstępie i w rozdziale metodologicznym brakuje jednakże szerszego wskazania źródeł metodologicznych, np. klasycznych prac dotyczących analizy zawartości, na której Autorka opiera się w istotnej części swoich badań (np. Krippendorff K. [2004]. *Content Analysis. An Introduction to Its Methodology*. Thousand Oaks: Sage).

Praca jest poprawna pod względem redakcyjnym i językowym, bardzo dobra od strony przygotowanie tabel, ilustracji, przypisów oraz bibliografii. Można jednak wskazać pewne braki i potknięcia, które jednak nie ujmują rozprawie zasadniczych walorów merytorycznych (np. s. 7 – brakuje wyjaśnienia jak Autorka rozumie „obszary horyzontalne”; s. 74 – niejasna jest definicja wizerunku „jednostki zachowawczej”; s. 216 – jest ustanawianie agendy, a wydaje się, że powinno być budowanie agendy; w pracy często używa się określenia „ilość” zamiast „liczba” do jednostek policzalnych).

Reasumując i biorąc pod uwagę mocne strony rozprawy, do których zaliczam przede wszystkim *przemysłane decyzje co do wyboru przedmiotu i celu analiz oraz doboru materiału empirycznego, ale także zastosowanie odpowiednich narzędzi teoretycznych i analitycznych, jak również wypracowanie wieloczynnikowego, kompleksowego modelu badawczego*

służącego charakterystyce zjawisk o kluczowym społecznym znaczeniu, do których należą migracje i ich medialny wizerunek, stwierdzam, że dysertacja przygotowana przez mgr Nikołą Starzec, pt. *Medialny wizerunek migracji poakcesyjnych na Opolszczyźnie – analiza dyskursu prasowego*, spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim, stanowiąc oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz dowodząc przygotowania Doktorantki do prowadzenia pracy naukowej, wykazującej się wysokim poziomem ogólnej wiedzy teoretycznej i metodologicznej w dyscyplinie nauk o polityce i administracji.

Ewa Nowak-Teter

